DESPRE CLASELE AGRICOLE IN MOLDOVA

I.

entru a ne da sama de trecutul unuĭ popor nu ne ajunge să cunoaştem în mod amănunţit istoria sa politică şi militară, adică: schimbările de domnĭ şi de dinastiĭ, revoluţiunile, rĕzboaele, sporurile şi scăderile de teritoriu. Maĭ trebuie să fim în stare să ne facem o idee exactă despre instituţiunile sale, despre naşterea şi desvoltarea lor.

Deşi aceste două ramurĭ ale istorieĭ sunt destul de strîns legate una de alta, şi deşi cunoştinţa instituţiunilor politice a unuĭ popor uşurează mult înţelegerea unor evenimente politice, totuşĭ istoria instituţiunilor a rĕmas înapoia istorieĭ politice al căreĭ studiu este maĭ interesant şi maĭ uşor.

La popoarele din apusul Europeĭ studiul acestor două ramurĭ, deşi nu este respândit într'un mod egal, este cel puţin maĭ tot atât de înaintat şi nu maĭ lasă mult de dorit nicĭ pentru una nicĭ pentru alta.

La noĭ însă, dacă alcătuirea şi respândirea istorieĭ politice a neamuluĭ a făcut progrese incontestabile, maĭ ales în aniĭ din urmă, nu este maĭ puţin adevĕrat că studiul instituţiunilor trecutuluĭ nostru a fost lăsat într'o părăsire aproape desăvârşită.

Această negligenţă 'şĭ poate găsi explicaţiunea in două cause:

1. Depărtarea noastră subită şi completă de la toate obiceiurile şi instituţiunile vechĭ, şi crearea unuĭ sistem întreg de aşezăminte noĭ şi fără trecut în ţară, au făcut să dispară orĭce interes practic de la studiul acelor obiceiurĭ lepădate.

2. Greutăţile carĭ întîmpină acest studiu la noĭ unde nu există absolut nicĭ o lucrare anterioară, unde vechile archive de Stat au fost aproape distruse şi unde totul trebuie extras bucăţică cu bucăţică din nişte documente împrăştiete prin toate unghiurile ţĕreĭ şi scrise în mare parte într'o limbă strĕină, necunoscută la noĭ şi pe care nu avem ocasie a o studia.

Nu trebuie prin urmare să ne mirăm dar că vedem predomnind ideile cele maĭ greşite şi neştiinţa cea maĭ mare când este vorba de aşezămintele noastre din trecut.

Questiunea regimuluĭ proprietăţeĭ funciare din vechime şi a claselor agricole este cu bună seamă una din cele maĭ interesante într'o ţară agricolă ca a noastră, şi maĭ ales în momentul de faţă când suntem în ajunul unor mĕsurĭ menite a completa reforma de la 1864.

Asupra acesteĭ questiunĭ. dacă facem abstracţie de câteva broşurĭ cu conţinut maĭ mult saŭ maĭ puţin fantastic, suntem reduşĭ la cele câteva pagine ale luĭ Nicolae Bălcescu: «Despre starea socială a muncitorilor plugarĭ «în Principatele Române în diferite timpurĭ» publicate la 1846 în «Magazinul istoric pentru Dacia».

Acest articol, publicat în ajunul mişcăreĭ de la 1848, a fost scris sub influenţa curentuluĭ politic deatuncĭ şi a dorinţeĭ generoase de a face din clăcaşul român proprietarul soluluĭ pe care îl muncise timp de atâtea generaţiunĭ.

Opiniunile susţinute de Bălcescu n'au fost combătute atuncĭ, căcĭ eram departe de a poseda materialul de documente publicat şi adunat în urmă şi fiind că acele părerĭ erau de prea mare folos pentru realizarea dorin-

ţelor tuturor acelora care se îndeletniceaŭ cu studiul istorieĭ Românilor.

Astăzĭ însĕ, când împroprietărirea clăcaşilor este un fapt îndeplinit, şi când documentele nimicind teoria luĭ Bălcescu sunt în mâna orĭ-căruĭ Român, care urmează discuţiunile istorice privitoare la noĭ, este lucru de mirare că această teorie nu este cu desăvêrşire refutată.

Ne propunem în studiul de faţă să dovedim cât este de greşită teoria luĭ Bălcescu faţă cu documentele cunoscute până acum şi a arăta pe scurt care sunt consequenţele logice ce credem că se pot trage din ele.

*

Bălcescu maĭ ântêĭ protestează în contra ideeĭ că descălecătoriĭ Principatelor ar fi fost nişte cuceritorĭ care ar fi cuprins aceste ţĕrĭ şi le-ar fi populat găsindu-le pustiĭ; el repudiază maĭ ales idea că tot pămêntul ar fi fost proprietate a Statuluĭ şi că împărţirea luĭ în proprietăţĭ private ar fi urmat prin voinţa şi dăruirea Stăpânitoriuluĭ.

Găseşte adevĕrată părerea Obşteşteĭ Adudărĭ a Moldoveĭ de la 1817, care, chemată fiind a dezlega această întrebare, ar fi dovedit prin *citaţiĭ de istoricĭ* şi acte ale Domnilor că Moldova era locuită la venirea luĭ Dragoş, *că pămêntul era împărţit în proprietăţĭ private* şi că locurile Domneştĭ erau numaĭ locurile din pustiu, adică cele ce nu se stăpâneau de nimenĭ din nepomenit veac, branişţele Domneştĭ şi locurile têrgurilor. (Magazin istoric pentru Dacia Vol. II pag. 234).

Că nevenind ca cuceritorĭ, căcĭ nu aveaŭ putere de a cuceri, n'aŭ putut robi şi deposeda un popor întreg, ci din potrivă aŭ trebuit să respecteze obiceiurile luĭ şi că prin urmare feudalitatea nu s'a putut introduce în ţară cu aceĭ domnĭ.

Munţiĭ erau maĭ populaţĭ şi tot locuitorul a trebuit să'şĭ aibă moşia sa, şi drept dovadă spune că acum âncă ceĭ maĭ mulţĭ moşnenĭ se află la munţĭ Că câmpia remăsese pustie pe seama Statuluĭ şi că din aceste locurĭ Domnia făcea daniĭ.

Că stăpênul pămêntuluĭ făcu trei părţĭ din domeniul sĕu; din care două le împărţi în părţĭ micĭ pe la coloniştiĭ ce-ĭ adusese din ţara de sus şi din ţărĭ vecine, şi cealaltă parte o cultivă prin adjutorul clăceĭ, adică a unuĭ numĕr de zile de lucru, ce-ĭ făceau aceĭ coloniştĭ.

Că stăpêniĭ acestor moşiĭ, cu încetul abuzând de puterea lor, exploatară pe aceĭ coloniştĭ, şi chiar le răpiră libertatea făcêndu-ĭ robĭ aĭ pămêntuluĭ.

La început însĕ, fură puţinĭ la numĕr aceĭ nenorocіţĭ, cea maĭ mare parte a populaţiuneĭ fiind rĕzaşĭ sau moşnenĭ. Curênd însĕ desposedarea acestora începu a se face, numĕrul lor a se împuţina din zi în zi şi moşioarele lor a se concentra în proprietăţĭ marĭ.

Proprietariĭ ceĭ marĭ dobândeau de la stăpênitorĭ dreptul de scutire de dăjdiĭ pentru satele lor şi toată greutatea Statuluĭ remâind numaĭ pe moşnenĭ, mulţĭ dintr'aceştia spre a scăpa de tirania guvernuluĭ şi spre a se bucura de scutirea dăjdiilor şi de protecţia unuĭ stăpên puternic, preferară a se vinde eĭ cu moşiile lor cu un preţ prea uşure; alţiĭ fură împinşĭ acolo prin silă.

Mihaĭ Bravul fu primul Domn care legiui prin un aşezămênt ca fie-care ţĕran pe a cuĭ moşie s'a afla să rĕmâie Român vecinic.

Nu maĭ analizăm articolul maĭ departe căcĭ el nu maĭ tratează questiunea de care ne ocupăm ci istoriseşte dezrobirea vecinilor şi înfiinţarea aşezămintelor de clacă care au înlocuit-o.

Să vedem acum cum se potrivesc alegaţiunile luĭ Bălcescu cu documentele.

*

Din documentele cunoscute până azĭ rezultă că Domniĭ hărăzeau sau întăreau hărăzirĭ anterioare sau mutaţiunĭ de proprietăţĭ teritoriale. Objectul danieĭ sau a întărireĭ este tot-d'auna specificat cu multă îngrijire, el este une-orĭ un loc din pustiu pentru a'şĭ înfiinţa un sat, un loc de silişte sau o silişte, un iaz sau loc de iaz, o prisacă sau un loc de prisacă, o poiană, o moară sau un loc de moară, însĕ în marea majoritate a cazurilor un sat (село), cu tot hotarul şi cu tot venitul. Cel maĭ vechiŭ document, relativ la o posesiune teritorială, care'l posedăm, este uricul luĭ Iuga Vodă dat în Bêrlad la 3 Iunie 1374 (6882), prin care dăruieşte luĭ Iacşa Litavor, din *satele* domneştĭ, un *sat* pe Zubrauţ(1).

1) B. P. Hasdĕu, *Istoria critică a Românilor*, Ed. II, pag. 89.

Celălalt hrisov al luĭ Iuga Vodă, fără loc nicĭ dată, vorbeşte de un *loc* pe Jijia.(1)

Din două urice rĕmase de la Roman Vodă, prin cel d'ântêĭ, dat în Roman la 30 Martie 1392 (6900), Domnul hărăzeşte luĭ Ianoş Viteazul treĭ *sate* pe Siret(2) iar prin cel d'al doilea dat în Suceava la 18 Novembre 1391 (6900) hărăzeşte luĭ Todor şi fraţilor sĕĭ Dumitru, Petru, Mihail şi Jurj fiĭ luĭ Dragomir cel alb *satul* Vicşaniĭ pe Suceava.(3)

De la Alexandru cel bun încoace avem numeroase documente care pe lângă *sate* enumerează ca posesiunĭ teritoriale dăruite sau întărite siliştĭ, locurĭ de siliştĭ, pustietăţĭ, poienĭ prisăcĭ etc. Aceasta este o dovadă că cuvêntul *sat* nu însemnează orĭ-ce soiu de posesiune teritorială, ci are o semnificaţiune specială.

În următoarele treĭ urice vedem maĭ multe speciĭ de proprietăţĭ teritoriale enumerate şi chiar în cele două d'ântêĭ vedem că Domnul dă un loc pustiu ca acolo *să se facă sat.*

Suceava 5 April 1445 (6953). Ştefan Vv. întăreşte cumpĕrătura făcută de Mihail Logofĕtul de la Costea Andronicovicĭ a siliştei numită Stănijeştĭ, şi maĭ dă luĭ Mihail Logofĕtul şi frateluĭ sĕu Duma *satul* la Brazet unde este Ciunca Stan şi unde a fost Ciunca Jurja şi mănăstirea luĭ Ciunca Stan şi un loc din pustiu lângă graniţa leşască, anume siliştea Gavrilovca ca să-şĭ facă sat.(4)

La 26 Ianuar 1453 (6961). Alexandru Vv. hărăzeşte mănăstireĭ Pobrata pe lângă altele: *o poiană*, *o pustietate* pe Neamţul cel mare, altă *pustietate* ca să-şĭ facă *heleşteu* şi *loc de varatic* şi să-şĭ *aşeze* un *sat* descriindu-i hotarul, 2 morĭ şi 2 locurĭ de morĭ.(5)

Suceava 9 Iuliu 1466 (6974). Ştefan cel mare, pentru mântuirea sufletească a neamuluĭ sĕu, întăreşte mănăstireĭ Pobrata între altele toată dijma domnească din satele mănăstireştĭ, un loc, o prisacă, şi loc de 2 pescăriĭ, un Tatar al Curţeĭ domneştĭ de la Neamţu, scuteală deplină pentru prisaca mănăstirei de la Botna.(6)

1) M. Cogălniceanu, *Archiva Românească,* Ed. II, Vol. I, pag. 14.

2) Hasdĕu, *Archiva Istorică,* I 1, pag. 8.

3) Wickenhauser, *Molda,* Tom. I, fasc. 2, pag. 100.

4) Ulianitzki, Матеріалы дла ист. Влимныхъ отношеній Россіи Польши, Молдавін, Валахін и Турціи, pag. 66, No. 60.

5) Hasdĕu, *Archiva,* I. 1. pag. 102.

6) Ibid. Ibid. I. 1. pag. 114.

Constatăm decĭ că Domniĭ deosebeau cu îngrijire diferitele speciĭ de posesiunĭ teritoriale ce donau sau întăreau şi că cuvêntul *sat* avea o accepţiune proprie şi însemna o specie particulară de posesiune teritorială.

De vreme ce în cele maĭ multe cazurĭ *satul* este objectul danieĭ sau a întăritureĭ, credem necesar să lămurim bine înţelesul cuvêntuluĭ *sat* (село) din documente.

Noĭ susţinem că cuvêntul *sat* din urice are acelaş înţeles care 'l are acest cuvênt şi astăzĭ: că însemnează *o adunare de case la ţară locuite de ţăranĭ,* adică de oamenĭ agricultorĭ sau păstorĭ.

Dovadă că *sat* vroea să zică şi atuncĭ o adunare de case, o găsim în următorul uric: Suceava 4 Maĭ 1443 (6951), Ştefan Vv. întăreşte luĭ Mihul scriitorul cumpĕrătura sa de la Andreico şi de la fratele sĕu Luca, jumĕtate de sat anume Bălăneştiĭ, partea ce este între pîrîu şi Tutova şi *cu toate casele ce sunt pe acel mal al pîrîuluĭ* şi cu jumĕtate din hotarul ce atîrnă de Bălăneştĭ. (1)

Deşi cu greu s'ar putea imagina nişte case nelocuite putem dovedi cu prisosinţă că satele aveau locuitorĭ, citând numeroasele urice prin care Domniĭ scuteau de birurĭ şi de angăriĭ pe oameniĭ locuind în unele sate.

Am putea cita în această privinţă un şir de urice cunoscute. Ne vom mărgini la citarea următoruluĭ uric:

Têrgul de Jos 1458 (6966) August 31, Ştefan cel mare hărăzeşte mănăstireĭ de la Moldaviţa nişte Ţiganĭ, şi dă scuteală *satuluĭ* Borhineştiĭ a mănăstireĭ să nu âmble într'ênsul nicĭ globnicĭ, nicĭ ilişarĭ, să nu dea nicĭ podvoadă nicĭ posad, nicĭ să muncească la morile domneştĭ, nicĭ vin să nu ducă, nicĭ desetină de stupĭ sau de porcĭ să dea, nicĭ la oraş la Suceava să nu lucreze, şi *oameniĭ* din acel *sat* să nu meargă la oaste decât când însuş Domnul va merge la oaste.(2)... Prin urmare *sat* vroea să zică atuncĭ ca şi astăzĭ o adunare de case la ţară, locuite de ţăranĭ agricultorĭ sau păstorĭ, carĭ se hrăneau pe *hotarul* aceluĭ *sat.*

Însĕ, dacă Domnul dăruia acel sat cu *tot* hotarul, sau întărea posesiunea aceluĭ sat cu tot hotarul, uneĭ a treia persoane, este evident că aceĭ ţăranĭ nu puteau fi proprietarĭ pe pămênturile pe carĭ se hrăneau.

1) Ulianitzki, Op. citat, pag. 61. No. 55.

2) Ibid. Ibid. pag. 95. No. 84.

De vreme ce găsim asemene hărăzirĭ sau întăriturĭ de sate din toate ungherile Moldoveĭ, atât din Ţara de sus cât şi din Ţara de jos, de la munte şi de peste Prut, suntem siliţĭ să admitem existenţa pe toată întinderea Moldoveĭ în veacurile al XIV-lea şi al XV-lea a uneĭ numeroase clase de muncitorĭ agricolĭ *care nu erau proprietarĭ pe pământurile ce cultivau.* Maĭ suntem siliţĭ a constata existenţa proprietăţeĭ marĭ la începutul Domnieĭ moldovene.

Naşte acum întrebarea: care era condiţiunea acestor ţăranĭ stabiliţĭ pe moşiele marilor proprietarĭ?

*

Este un fapt recunoscut că Romaniĭ, de câte orĭ cucereau o ţară, să grăbea a face un cadastru. Vechiĭ proprietarĭ conservau numaĭ parte din proprietăţile lor, cealaltă parte precum şi locurile pustiĭ erau luate în posesiune de fiscul roman. Locuitoriĭ a căror drepturĭ de proprietate nu erau recunoscute erau «glebae adscripti». În unele ţărĭ, ca spre exemplu în Gallia, unde proprietăţĭ marĭ au existat înainte de cucerirea romană, parte din popor a fost «*glebae adscripti*» pe moşiele particularilor, alţiĭ pe pământurile luate în stăpênire de fisc.(1)

Condiţiunea acestor «adscriptices» sau colonĭ este destul de bine lămurită prin toate codicele romane şi este admis că instituţiunea colonatuluĭ era foarte veche la Romanĭ. Coloniĭ formau în Italia sub regimul imperial o mare parte din populaţiunea agricolă. Eĭ se numeau între dênşiĭ «*consortes*» şi partea de pământ a unuĭ colon se numea «*sors*». Tot «*sors*» se numea şi porţiunea de pământ a colonilor militarĭ din numeroasele coloniĭ de veteranĭ ce au fost stabilite de Romanĭ în toate părţile Imperiuluĭ. In aceste coloniĭ, corpul, legiunea sau cohorta, era proprietarul soluluĭ şi veteranul era uzufructuarul. (2)

În Gallia erau proprietăţĭ marĭ carĭ în parte cel puţin au fost recunoscute de Romanĭ; este însĕ puţin probabil că asemine proprietăţĭ să fi existat în Dacia, şi dacă ar fi existat este maĭ puţin probabil că Romaniĭ le-ar fi respectat. Rĕzboiul în contra Dacilor a fost un rĕzboiu de exterminare şi este de crezut că ţara întreagă a fost considerată ca proprietate a fisculuĭ şi că mulţimea de colonĭ adusă de Trajan din toată lumea romană a fost stabilită împreună cu remăşiţele Dacilor pe pământul fisculuĭ imperial sub regimul colonatuluĭ. Ar fi lucru de mirat ca soarta lor să fi fost maĭ fericită decât acea a colonilor militarĭ. E posibil ca în urmă să se fi format proprietăţĭ marĭ şi în Dacia, prin cumpĕrărĭ de la fisc precum se obicĭnuia în alte provinciĭ, însĕ cu bună seamă, când Aurelian a retras legiunile aceştĭ proprietarĭ s'or fi grăbit a trece şi eĭ Dunărea cu tot ce era maĭ avut în provincie şi că în Dacia a putut să rĕmâie numaĭ populaţiunea sĕracă: coloniĭ.

Maĭ este iar un fapt recunoscut că Barbariĭ, după ce cuprindeau vr'o provincie romană, puneau stăpênire nu numaĭ pe pământurile fisculuĭ, ci şi pe parte din pământul fie-căruĭ proprietar. Din tot pământul cât ş'il atribuise, o cătime însemnată era rezervată pe seama Regeluĭ, iar restul era împărţit. Din partea rezervată Regeluĭ, el confera *beneficiĭ* sau sĕ păstra pentru noĭ împărţirĭ. Când o comunitate priimea un teritoriu, el era împărţit cu funia în părţĭ egale şi loturile erau trase la sorţĭ. Aceste loturĭ (sortes barbaricae) formau o proprietate ereditară însĕ ele cuprindeau obicĭnuit numaĭ o casă cu grădina eĭ. Restul teritoriuluĭ era rezervat comuneĭ şi cuprindea locurile de arătură, de fênaţ, de imaş şi pădurile a căror întrebuinţare era comună şi administrată de sfatul membrilor comunităţeĭ. (1)

Barbariĭ maĭ dobêndeau pământurĭ afară din teritoriul comunal fie prin cumpĕrăturĭ, fie prin daniĭ, fie prin alt titlu. Aceste pământurĭ erau cultivate şi ţinute în uzufruct contra unuĭ tribut sau cens de coloniĭ şi serviĭ carĭ se găseau pe ele, şi sunt cunoscute sub numele de «Terrae in servitio». Iată ce zice Guizot despre aceste pământurĭ: «Tous les monuments attestent l'existence de terres tributaires. Il ne faut pas entendre par là des terres qui payent un impôt public, mais des terres assujetties envers un supérieur à une redevance, à un tribut ou à un cens, et dont celui qui les cultive

1) Dareste de la Chavanne, *Histoire des classes Agricoles en France,* pag. 52.

2) Ibid. ibid. pag. 70.

1) Dareste de la Chavanne. Op. cit. pag. 86.

ne possède point la pleine et entière propriété. (1)

Este constatat că în Franţa o mare parte din moşiele marĭ a proprietarilor Gallo-Romanĭ au trecut prin cumpĕrare sau spoliare în mânile regilor barbarĭ şi a şefilor subalternĭ fără ca condiţiunea cultivatorilor stabiliţĭ pe acele moşiĭ să fi fost modificată. (2) Vrea să zică că colonatul roman departe de a dispare din Franţa o dată cu căderea Imperiuluĭ, a continuat a exista şi a dat naştere în evul mediu diferitelor clase de *main-mortables*. Aceştĭ «*main-mortables*» ca şi coloniĭ, de şi restrînşĭ în libertatea lor până la un punct oareş-care nu erau toţĭ servĭ. Eĭ, serviĭ şi clasa celor numiţĭ «*tenanciers libres*» formau masa muncitorilor agricolĭ. Ţineau în uzufruct pămênturĭ de a proprietarilor marĭ pentru carĭ plăteau arare orĭ o dare bănească iar în marea majoritate a cazurilor o dare în producte şi erau obligaţĭ la serviciĭ manuale determinate cătră proprietarĭ sau beneficiarĭ. Acest uzufruct se numea «*ţinere censivă*» (tenure censive) şi să deosibea de *ţinerea feodală* prin faptul că această din urmă era obligată numaĭ la serviciul militar.

Ne este cu neputinţă de a determina soarta rĕmăşiţelor colonielor Trajane sub dominaţiunea Goţilor, a Hunilor, a Gepizilor şi a Avarilor; suntem reduşĭ la simple ipoteze din care cea maĭ acreditată este că Româniĭ au căutat în regiunile cele maĭ inaccesibile a munţilor un refugiu în contra urgieĭ nevălitorilor.

Deşi nu suntem maĭ luminaţĭ despre periodul următor, adică despre venirea Slavilor şi a relaţiunilor lor cu Româniĭ, ipotezele carĭ le putem forma în astă privinţă sunt mult maĭ puţin hazardate.

Este ştiut că la Slavĭ era un principiu al dreptuluĭ lor tradiţional că pămêntul să nu fie proprietate particulară şi că posesorul să cade să aibă numaĭ uzufructul. (3)

Micele State Slavo-Române găsite de Ungurĭ la venirea lor în Transilvania se născuse din contopirea elementelor Slave şi Române. De vreme ce la Slavĭ era un principiu tradiţional ca pămêntul să nu fie proprietate particulară şi la Românĭ, urmaşiĭ vechilor colonĭ romanĭ, proprietatea privată a soluluĭ n'a putut să se formeze în timpul năvălirilor anterioare venireĭ Slavilor, este foarte natural că în stătuleţele rudimentare formate de aceste două elemente, proprietatea privată a soluluĭ să nu fi existat.

Proprietatea particulară a soluluĭ neexistând nicĭ în tradiţiunile române nicĭ în cele slave, nu ştim de unde s'ar fi putut întroduce. Conchidem prin urmare că Româniĭ în Ardeal înainte de venirea Ungurilor erau stabiliţĭ în cualitate de uzufructuarĭ pe solul ce cultivau şi care era considerat ca proprietate a Suveranuluĭ.

Această ipoteză este confirmată de documentele ungare din secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, care ne arată pe Românĭ stabiliţĭ pe proprietăţile fisculuĭ în cualitate de censitarĭ sau uzufructuarĭ şi trăind sub un regim propriu al lor şi foarte vechiu, de vreme ce este denumit în documentele Regilor ungureştĭ: «antiqua et laudabilis consuetudo Valahorum, (1) mos Valachorum, jus vlachicum».

Este bine constatat prin acele documente că Româniĭ trăiau în sate (in villis) sub ascultarea unor magistraţĭ ereditarĭ numiţĭ knezĭ şi că fie-care avea uzufructul uneĭ porţiunĭ de pămênt numită *sesiune*. Obligaţiunile lor erau de treĭ categoriĭ: cătră Stat, cătră proprietarul soluluĭ şi cătră kneaz. Statuluĭ îĭ plăteau impozitul: aşa numita *quinquagesima* din oĭ, care era un impozit special al Românilor. Stăpênuluĭ teritorial îĭ făceau serviciĭ în natură (reparărĭ la castel, transporturĭ de lemne şi de proviziunĭ şi altele), iar kneazuluĭ erau ţinuţĭ să-ĭ muncească câte-va zile pe an şi să-ĭ dea micĭ contribuţiunĭ în natură. Kneazul se folosea de pămêntul rĕmas peste sesiunile sătenilor şi dreptul de a avea el singur crîşmă şi moară. El era ţinut să strîngă birul din care o parte oare-care îĭ era lăsată luĭ şi fiind judecător peste sat o a treia parte din gloabe îĭ aparţineau. (2) Maĭ era dator în timp de rĕzboiu să urmeze bandiera caste-

1) Guizot, *Essais sur l'histoire de France*. Acest pasagiu este citat de D-l Hasdĕu în analisa ce face asupra hrisovuluĭ luĭ Ştefan Duşan în *Archiva* III, pag. 173.

2) Dareste de la Chavanne, Op. cit. pag. 90.

3) Pic, *Zür Rumänisch-Ungarischen Streitfrage*, pag. 245.

1) Pic, *Uber die Abstammung der Rumänen*, pag. 148. Nota. 30. Kèmeny, *Knezen und Knezate in Megz. Sieb.* 1846, II. 315.

2) Vezĭ în ce priveşte Româniĭ din Ardeal: *Teoria luĭ Rössler* de Xenopol, *Die Romänen und ihre Ansprüche* de P. Hunfalvy, *Die Abstammung der Rumänen* de Pic, în care questiunea este tratată pe larg.

luluĭ călare şi bine armat, une-orĭ singur, une-orĭ însoţit de unul sau doĭ tovarăşĭ.

Domeniul feodal nu cuprindea numaĭ veniturile directe: renta soluluĭ, veniturile morilor, a crîşmelor şi ale altor monopolurĭ şi serviciile manuale (corvées) a supuşilor, obicĭnuit maĭ cuprindea pe lângă aceste numite *directa* (la directe) si *justiţia*(1) (la justice).

Justiţia era dreptul ce'l avea proprietarul feoduluĭ de a fi judecător pe teritoriul sĕu.

Competinţa sa judecătorească nu era tot-d'auna aceiaş, une-orĭ era aproape fără restricţiune, însĕ aceasta era esccepţiune şi obicĭnuit era restrînsă şi limitată.

Dacă comparăm regimul sub care trăiau Româniĭ din Ardeal în evul-mediu cu feodalitatea din Apusul Europeĭ vedem că modul ţinereĭ pămêntuluĭ de către sêteniĭ românĭ era o ţinere censivă sau un uzufruct, iar knezatul nu era alt-ceva decât o justiţie ereditară cu puţine veniturĭ directe, proprietarul pămêntuluĭ fiind Regele, fiscul, un Nobil sau o comunitate religioasă.

Găsim pe Românĭ trăind sub acest regim nu numaĭ în Ungaria: coloniele lor în Galiţia erau asemine organizate şi administrate după dreptul român (na prawie woloskiem(2).

Existenţa uneĭ populaţiunĭ stătătoare în Moldova înainte de descălicare nu se maĭ pune astăzĭ în îndoială. Această populaţiune avea oraşele eĭ şi forma chiar Stătuleţe rudimentare ca knezatele Bolochovene din Nordul Bessarabieĭ actuale şi principatul Bêrladean, vasal al Principilor de Halicĭ unde domnea la 1134 Ivanko-Rostislavicĭ.

Găsim o puternică dovadă despre existenţa uneĭ populaţiunĭ stabilite în Moldova înainte de descălicare în rostirea vechilor urice. În toate uricele luĭ Alexandru cel Bun în care Domnul nu descrie hotarul satuluĭ hărăzit sau întărit, el zice: iar hotarul aceluĭ sat să fiă pe vechiul hotar, unde din vecĭ s'au locuit: (**куда из вѣка ѡживали**). (3) Într'un document de la 1407(4) găsim chiar expresiunea **два села со усѣми своими старыми хотарами какъ изъ вѣка вѣчного**, adică doĕ sate cu toate hotarele lor cele vechĭ ca din veacul vecieĭ.

Expresiunea obicĭnuită însă este: **куда из-вѣка ѡживали**, «unde din vecĭ s'au locuit» şi Academia română posedă un uric de la Alexandru cel Bun din 28 Ian. 6917 (1409) prin care hărăzeşte luĭ Jurjea Ungureanu maĭ multe sate: cu vechile lor hotare unde din vecĭ s'au locuit.

Este admis astăzĭ că descălecarea luĭ Dragoş nu a putut avea loc înainte de anul 1343 şi prin urmare de la descălecare până 1407 avem un interval de 64 anĭ maximum. Nu poate încăpea îndoială că la 1407 trăiau âncă mulţĭ oamenĭ carĭ în tinereţele lor vĕzuse pe Dragoş şi faptul descălecăreĭ trebuia să fie âncă în mintea tuturor. Expresiunile *din vecĭ* şi din *veacul vecieĭ* nu se pot aplica decât la o epocă foarte îndepărtată şi nu pot însemna alt-ceva decât că nimenĭ nu maĭ ţinea minte de timpul în care acele sate fusese aşezate şi prin urmare că erau stabilite pe acel hotar mult înainte de descălecare. De vreme ce găsim una din aceste douĕ expresiunĭ în toate uricele luĭ Alexandru cel Bun unde hotarele nu sunt descrise, avem proba că existau sate în Moldova înainte de venirea luĭ Dragoş.

Ştim că cel puţin o parte din populaţiunea Moldoveĭ era română, căcĭ Românismul Bolochovenilor nu este pus în îndoială de nimenĭ şi existenţa uneĭ populaţiunĭ române în Episcopatul Cumanilor, adică pe ambele malurĭ ale Milcovuluĭ, este constatată prin actele Episcopilor şi bulele Papilor.(1)

Slaviĭ formau şi eĭ un element numeros în Moldova la care trebuie să adăogăm rĕmăşiţele Cumanilor, a Pecenegilor şi a Tătarilor.

*

Am vĕzut că proprietatea teritorială particulară nu era nicĭ în tradiţiunile Românilor nicĭ în acele a Slavilor şi e foarte positiv că nu a putut fi întrodusă de Cumanĭ şi de Pecenegĭ în Moldova. Aceste douĕ popoare, erau de origine turanică şi rude de aproape cu Turciĭ. La Turcĭ până astăzĭ, după cincĭ secole de contact cu popoarele europene Sultanul este proprietar a întreguluĭ sol otoman. Apoĭ Cumaniĭ şi Pecenegiĭ erau douĕ

1) Dareste de la Chavanne, Op. cit. pag. 340 şi următoarele.

2) Hasdĕu, *Archiva*, I. 1. 153.

3) Wickenhauser. *Moldawa*, I Heft, pag. 59—60.
Wickenhauser. *Molda*, I Band, pag. 172.
Wickenhauser. *Gesch. d. Klöster Woronetz und Putna*, I Bd. 2-tes H. pag. 147.

4) Ep. Melhisedek *Cronica Huşilor*, Apendice, pag. 3.

1) Féjer, *Codex Diplomaticus* 2. 399. — Teutsch u. Firnhaber, pag. 45.

popoare nomade şi prin urmare ar fi absurd de a pretinde că eĭ au putut aduce idea proprietăţeĭ particulare a soluluĭ în Moldova.

Am vĕzut că uzufructul sau ţinerea censivă era foarte uzitată în Apusul Europeĭ, pe de altă parte am constatat că Românii din Ardeal erau nişte uzufructuarĭ stabiliţĭ pe pămênturile coroaneĭ sau a nobililor, şi că trăiau sub un regim propriu al lor; că în Galiţia asemine Românii erau nişte censitarĭ stabiliţĭ pe pămênturile proprietarilor, după *obiceiul român*, iar pe de altă parte am constatat că existau în Moldova înainte şi după descălecare sate de ţăranĭ care nu erau proprietarĭ pe pămênturile compunênd hotarele satelor. Conclusiunea logică care se impune este că locuitoriĭ satelor din Moldova, în cea maĭ mare parte Românĭ şi Slavĭ, erau supuşĭ aceluiaşĭ regim ca şi Românii din Ardeal şi din Galiţia: *obiceiuluĭ român*. Dar n'avem nevoie să recurgem la ipoteze, căcĭ avem dovezĭ pozitive că locuitoriĭ satelor în Moldova erau stabiliţĭ pe acele sate în cualitate de UZUFRUCTUARĬ.

Am vĕzut că în Ungaria şi în Galiţia satele româneştĭ erau administrate de judecătorĭ ereditarĭ numiţĭ knezĭ. Noĭ găsim knezĭ şi în Moldova.

De multe orĭ în documente găsim expresiunea: «satul cutare unde a fost cutare». In unele în loc de un nume numaĭ găsim numele însoţit de calitatea de *kneaz*, *jude* sau *vataman*.

a). Prin uricul din 28 Decembre 6936 (1427) Alexandru cel Bun întăreşte luĭ Lazĕr, Stancul şi Costa, fiĭ Vorniculuĭ Ivan a lor ocină şi le dă în ţara Moldoveĭ satul Dobriniĭ pe Humora unde este mănăstirea lor şi le maĭ dă âncă la acea biserică treĭ sate sub codrul cel mare şi anume: unde a fost *vatamanul* Minko, al doilea la iazul lor, şi al treilea unde au fost *Kneazul* Stan.(1)

b). Alexandru cel Bun prin uricul din 25 Decembre 6930 (1421), hărăzeşte panuluĭ Buhuş pentru credincioasele sale slujbe satul Cuciurova unde au fost *vatamanul* Gherman.(2)

1) Wickenhauser, *Gesch. d. Klöster Homor, St. Onufri, Horodnik u. Petrautz*, pag. 83.

2) Ulianitzki. No. 26, pag. 27.

c). Suceava, 6946 (1438) Iunie 20. Ilie şi Ştefan Vv. întăresc schimbul făcut de Stroie a jumĕtăţeĭ satuluĭ unde a fost Ungurul Gheorghe cu Hudicĭ Vornicul pentru Rohtinez cu toate fênaţele, şi maĭ hărăzeşte luĭ Hudicĭ o pustietate pe Halma neagră, numită Hliboca şi un sat pe drumul mare la gura Borodaculuĭ unde a fost *kneazul* Mihaĭ, iar hotarul aceleĭ pustietăţĭ cât va trebui pentru ca să poată exista un sat.(1)

d). Petru Vv. 6963 (1455) Iuliu 20 întăreşte, luĭ Mihul Logofĕtul pentru a luĭ dreaptă slujbă satele: anume unde este curtea luĭ la Siret, unde au fost Negoieva şi Prâtânoşiĭ şi la gura Pobrateĭ unde sunt *juḑĭ* Crâste şi Danciul, *amêndouĕ judeţele*.(2)

e). Stefan Vv. 6942 (1434) April 24 întăreşte luĭ Popa Iuga hărăzirea părinteluĭ sĕu Alexandru Vv. satele Buciumeniĭ unde este casa luĭ şi Miteşti unde este *jude* Micola, al treilea pe iazul nostru Goroeaceştĭ, al patrulea deasupra Buciumenilor anume Radeşaniĭ, şi la vêrful Liubanuluĭ Mânzaţĭ şi la gura Studenţeĭ Temeşeştĭ, amêndouĕ părţile de *judeţ* şi Strîmba din vêrf până la gură.(3)

f). Stefan cel Mare 6996 (1487) Decemb. 15, cumpĕră satul Negoieşti de pe pîrîul Negru, jumĕtate de satul Gostileştĭ pe Negrul pîrîu, parte din sus, apoĭ *douĕ sate* ce sunt pe Moldova, anume Poiana, unde fură knezii Băloş şi Danciul, şi satul Ciorsăceştiĭ pe Moldova, apoĭ hărăzeşte sus numitele sate Mitropolieĭ din Roman enumĕrându-le din nou şi în acea enumeraţiune satele Poiana sunt numite: şi *Poiana ambele judeţe*, **и полена ѡба жѫдечии**. Descriindu le hotarele zice într'altele: şi iarăş acea privilie ce éste de la moşul nostru Alexandru Vv. pe Poienĭ pe *ambe părţile*......(4)

Vedem că într'acest de pe urmă uric se vorbeşte de douĕ sate Poiana şi de doĭ knezĭ într'un loc, în alt loc de douĕ judeţe şi în al treilea de douĕ părţĭ Poiana.

În documentul *d*) se face menţiune de doĭ juzĭ Crâste şi de douĕ judeţe, în documentul *e)* de satul Miteştĭ unde este jude Micola şi de satul Temeşeştĭ amêndouĕ părţile de judeţ.

1) Wickenhauser, *Bohotin od. Geschichte der Stadt Czernovitz*, I. Heft, pag. 65.

2) Ulianitzki, No. 76, pag. 84.

3) Ulianitzki, No. 36, pag. 42.

4) Melhisedek, *Cronica Romanuluĭ*, pag. 134.

Oare ce vrea să zică expresiunea **обѣ жѹдечии?**

Domnul Hasdĕu în Archiva istorică(1) traduce **обѣ жѹдечии** prin ambele judeţe şi maĭ adaoge un (sic), fără a explica alt-fel această expresiune.

Pré Sfinţia Sa Episcopul Melhisedek însĕ face o notă(2) în care explică că Poiana ambele judeţe vrea să zică că satul Poiana era pe jumĕtate în judeţul Romanuluĭ şi pe jumĕtate în judeţul Niamţuluĭ; că judeţe însemna ceia ce înseamnă şi astăzĭ, un district sau un ţinut, că în Ţara Românească s'a conservat acest cuvênt până azĭ şi exista în Moldova pe timpul luĭ Stefan cel Mare, că Hurul spune că datează din o profundă antiquitate şi în fine că Petru Rareş făcênd o nouă împărţire a ţăreĭ a înlocuit judeţele prin ţinuturĭ.

Noĭ susţinem că expresiunea «ambele judeţe» are un sens cu totul diferit.

Se poate că cuvêntul judeţ în accepţiunea de «district» să se fi păstrat în gura poporuluĭ din Ţara Românească din o profundă antiquitate şi până azĭ, însĕ ceia ce ştim sigur este că acest cuvênt în documeutele slavone din Muntenia nu este tradus prin **жѹдечь**, ci prin **сѹд** (abreviaţiune a cuvêntuluĭ **сѫдьство**, judicium). Chiar în actele oficiale scrise româneşte se zicea până la începutul seculuĭ nostru: moşia cutare ot *sud* Dolj, sau sameşia ot *sud* Mehedinţĭ sau ot *sud* Ilfov.

Ar fi lucru de mirat ca gramaticiĭ slavonĭ din Ţara Românească unde cuvêntul judeţ era în gura tuturor să-l traducă prin **сѹд** şi ceĭ din Moldova, unde după cât ştim s'a zis tot-d'auna ţinut să traducă acest cuvênt ţinut în limba slavonă, nu, prin un cuvênt slavon ci prin un cuvênt românesc neuzitat în Moldova pentru accepţiunea de district.

Dovadă că în Moldova se zicea de la început **волость** şi nu **жѹдечь** ne dă însuş Pré Sfinţia Sa în cronica Românuluĭ citându-ne uricul luĭ Alexandru cel Bun din 16 Septembre 6916 (1407) prin care dăruieşte bisericeĭ Sfinteĭ Paraskeveĭ din Roman satele Leucusouţiĭ şi unde a fost Bratul precum şi un vad pe Moldova care este maĭ jos de Têrgul Romanuluĭ şi care face parte din acelaş ţinut **и сторонищи нс тои волости.** (3)

1) Hasdĕu, *Archiva*, pag. 74.
2) Melhisedek, *Cronica Romanuluĭ*, pag. 144.
3) Melhisedek, *Cronica Romanuluĭ*, pag. 101.

Drept dovadă că în timpul luĭ Stefan cel Mare **волость** era cuvêntul întrebuinţat pentru district vom cita uricul din 19 August 6980 (1472)(1) unde satele Bodeştiĭ, Tatariĭ, Jurcaniĭ şi Pobrota sunt desemnate ca făcênd parte din ţinutul Suceveĭ, **от сѹчавскои волости.**

Din toate documentele posterioare luĭ Stefan cel Mare citate de P. S. S. Episcopul, în Cronica Romanuluĭ găsim cuvêntul **волость** întrebuinţat pentru «ţinut»(2) afară de un singur document de la Petru Rareş(3) în care este înlocuit prin **державѣ.**

Noĭ am dovedit, că înaintea luĭ Stefan cel Mare, în timpul Domnieĭ sale şi după dênsul, cuvêntul **волость** era întrebuinţat de gramaticiĭ Slavonĭ pentru a desemna un district, dar Pré Sfinţia Sa nu ne-a dat singura probă care ne-ar fi putut convinge: adică să ne arate un singur document slavon în care cuvêntul **жѹдечь** ar fi însoţit de numele unuĭ din ţinuturile Moldoveĭ.

Suntem prin urmare în drept a respinge interpretarea ca fiind cu totul greşită.

Noĭ zicem că cuvêntul **жѹдечии** vine de la **жѹде**, şi că nu înseamnă alt-ceva decât circonscripţiunea în care Judele 'şĭ exercită jurisdicţiunea luĭ. Zicem că Jude, Kneaz şi Vataman sunt termenĭ sinonimĭ pentru a desemna pe magistraţiĭ ruralĭ numiţĭ knezĭ în Ungaria şi Galiţia sub a căror ascultare satele româneştĭ se găseau în acele ţĕrĭ.

Dacă satele româneştĭ din Ungaria şi Galiţia aveau un regim propriu al lor, existând de timp imemorial, este natural că satele româneştĭ din Moldova să fi fost şi ele administrate de un regim analog.

De vreme ce videm din documente că numĕrul juzilor corespundea cu numĕrul judeţelor, că acolo unde este un jude este un judeţ, acolo unde sunt douĕ judeţe sunt doĭ juzĭ sau doĭ knezĭ, constatăm:

1° că kneaz trebuie să fie sinonim cu jude de oarece unul ca şi altul are administraţiunea unuĭ judeţ.

2° că numĕrul juzilor saŭ a knezilor este în raport direct cu numĕrul judeţelor; fie căruĭ judeţ corespunzênd un jude saŭ un kneaz.

1) Hasdĕu, *Archiva*, I. l. pag. 124.
2) Mehisedek, *Cronica Romanuluĭ*, pag. 189, 196, 201, etc.
3) Ibid. pag. 159.

3^0 se pare că fie-care sat forma un judeţ deosebit, de oarece nu găsim nicĭ odată doĭ juzĭ saŭ doĭ knezĭ pentru un singur sat. (Spre exemplu în cazul knezilor Băloş şi Danciul avem douĕ sate deosebite şi formând douĕ judeţe deşi poartă acelaş nume de Poiana).

*

Am vĕzut deja că locuitoriĭ satelor din Moldova nu puteaŭ fi proprietarĭ pe pământurile ce cultivaŭ, ca şi Româniĭ din Ungaria şi Galiţia; similitudinea între regimele lor agrare devine şi maĭ mare în urma constatăreĭ că atât la uniĭ cât şi la ceilalţĭ satele eraŭ sub autoritatea unor magistraţĭ saŭ judecătorĭ numiţĭ knezĭ în Ungaria şi Galiţia; vatamanĭ, knezĭ şi juzĭ în Moldova. Am putea poate, fără a fi taxaţĭ de prea mare prezumpţiune, să conchidem că atât uniĭ cât şi alţiĭ eraŭ uzufructuarĭ pe pămênturile carĭ alcătuiaŭ hotarele satelor. Nu sûntem însă siliţĭ să recurgem la prezumpţiunĭ căcĭ avem în această privinţă dovezĭ temeinice.

Documentele din secolile al XVII-lea şi al XVIII-lea ne arată că maĭ multe moşiĭ din Ţara de sus eraŭ împărţite în parcele egale pe fie-care moşie, dar variând de la o moşie la alta şi numite *jirebiĭ*. Fie-care *jirebie* avea parte în vatra satuluĭ, în câmp şi în pădure de o potrivă. Vom cita spre exemple documentele următoare: Cartea de judecată de la Ion Neculaĭ Mavrocordat Voevod 7254 (1746) Oct. 10(1), citează o mărturie hotarnică din velet 7176 (1668) Iuniu 12 de la Ursul Vornicul, Rugină Spătariul şi Vasile Holovca, în care mărturie aşa s'aŭ aflat scriind: că vrênd Miron Costin Logofĕtul a-şĭ alege părţile sale de cumpărătură ce aŭ avut într'acel sat Silişĕul de Sus, despre Andrian Paharnicul, din poroncă Gospod, aŭ mers aceştĭ rânduiţĭ hotarnicĭ de maĭ sus numiţĭ şi după obiceiŭ strîngênd oamenĭ bunĭ împrejuraşĭ, şi luând sama pe zapisele vînzătorilor aŭ făcut satul *jirebiĭ*, şi s'aŭ venit cumpărăturile luĭ Miron Costin Logofĕtul 27 de *jirebiĭ* şi cumpărăturile luĭ Andrian Paharnicul s'aŭ venit 15 jirebiĭ pol şi din tot satul arată mărturia hotarnică că aŭ rĕmas numaĭ 3 jirebiĭ a unui rĕzĕş, a Diaconuluĭ, ficioruluĭ luĭ Gheorghe Ciornohut necuprinse în cumpărăturile acestor boierĭ . . . .
. . . . . . aŭ ales fieşte căruia părţĭ, uniĭ de cătră alţiĭ precum acestor boierĭ de maĭ sus numiţĭ aşa şi a rezĕşuluĭ acestuia a luĭ Ciornohut aşa după cum arată maĭ sus pe *jirebie* puind şi semne de hotar pe unde s'aŭ căzut, încheind tot satul împrejur cu semne, însĕ şi pe alte treĭ *jirebiĭ* acestuĭ rĕzĕş de maĭ sus numit . . . .

In mărturia sus citată se constată că aŭ âmblat acel sat în 44 ½ jirebiĭ 26 jirebiĭ cumpărate de Balica Hatmanul şi Costin Vornicul stăpênea Miron Costin Logofĕtul, iar acum Macri, iar 18 ½ jirebiĭ Andrian Paharnicul cu 3 jirebiĭ cumpărate de la Diaconul fiul luĭ Gh. Ciornohut şi stăpêneşte azĭ T. Curt: Mĕsurându-se toată moşia în treĭ locurĭ s'aŭ venit de fie-care jirebie 35 stênjenĭ 2 palme în capătul din jos, 25 stênjenĭ la mijloc şi 15 stênjenĭ la capătul din sus. (1)

Vasile Lupul 7144 (1636) Iuniu 20 întăreşte cumpărătura făcută de Ionaşco Dârman de la Grigore din Lipăeştĭ a uneĭ jerbie, partea luĭ de la satul Lipăeştĭ cu parte de loc, pămênt şi sat şi cu tot venitul; şi de la Lupul altă *jerbie* din sat din Lipăeştĭ, Domnul întăreşte acele douĕ jerbiĭ cu tot venitul din vatra satuluĭ, din câmp şi din pădure. (2)

Gheorghe Stefan 7165 (1657) Martie 9 întăreşte luĭ Grigoraş cu Gherman, ginere luĭ Gr. Tăutul, pârcălab şi fraţilor sĕĭ, a lor drepte ocine şi moşiĭ din ispisoc de împărţire ce aŭ avut Grigore Tăutul cu fraţiĭ sĕĭ de la Vasile Vv. şi s'aŭ venit în partea luĭ Grig. Tăutul jumătate din a treia parte din satul Cordăreniĭ şi jumătate din treisprece jirăbiĭ pol din satul Săpoteniĭ . . . .
iar frateluĭ sĕŭ Neculaĭ jumătate din a treia parte din satul Cordărenĭ şi iarăş jumătate din cele 95 pol jărăbiĭ din Săpotenĭ şi cu 2 jărăbiĭ din Silişăŭ . . . . . (3)

Vasile Lupu 7145 (1637) Iuniu 2 întăreşte cumpărătura făcută de mănăstirea Homor de la Huhura şi de la Lateş a 6 *jirebiĭ* din satul Baiaşeştiĭ pe care aveaŭ ispisoc de întăritură de la Petru Vv. în ţinutul Suceveĭ în vatra satuluĭ, în câmp şi în pădure şi cu tot venitul . . . . . (4)

---

1) T. Codrescu, *Uricar*, Vol. VIII, pag. 1.

1) T. Codrescu, Ibid. pag. 5.
2) T. Codrescu, Op. cit. Vol. 10, pag. 45.
3) Ibid. pag. 99.
4) Wickenhauser, *Moldà. Geschichte der Klöster Homor, St. Onufri, Harodnik und Petrautz*, pag. 113.

Eustratie Dabija 7171 (1663) Ian. 4 întăreşte stăpênirea mănăstireĭ Homor pe acele 6 *jirebiĭ* din satul Baiaşeştĭ cu părţile din vatra satuluĭ, din câmp şi din pădure şi cu tot venitul. (1)

In hotărnicia făcută de Metzger la 15 Ianuarie 1782 aceste 6 *jirebiĭ* sunt numite $^6/_{30}$ din satul Baiaşeştĭ. (2)

Am putea cita âncă foarte multe documente în care se vorbeşte de jirebiĭ, credem însă că cele de maĭ sus vor fi de ajuns pentru a ne putea da samă.

In Ţara de Jos videm că unele moşiĭ sunt împărţite în părţĭ egale pe aceeaşĭ moşie însĕ variând de la o moşie la alta şi numite *pămênturĭ*.

P. S. Episcop Melhisedek în cronica Huşilor ne citează maĭ multe acte unde este vorba de —pămênturĭ— :

Teodor şi Kiriak Postolaki, şi Vasile, toţĭ Burgheleştĭ, vênd luĭ Varlaam Episcopul partea lor din Dolheştĭ 20 —pămênturĭ— câte 1 zlot bătut preţul unuĭ —pămênt—.

Stefan nepotul Baeşoaeĭ vinde luĭ Varlaam 40 $^1/_2$ —pămênturĭ— din Dolheştĭ. (3)

7214 (1706) Martie 23. Mărturia Mitropolituluĭ şi a boierilor la mâna luĭ Antioh Cantemir Vv. precum că Iftodi feciorul luĭ Gavril a vêndut luĭ Antioh Cantemir un *bătrîn* şi jumătate din satul Chircanĭ drept 50 leĭ bătuţĭ. S'aŭ ales acel bătrên şi jumătate care cuprinde jumătate din Chircanĭ, şi într'acel bătrên şi jumătate s'aŭ aflat 60 *pămênturĭ*, şi *pămêntul* câte 30 paşĭ în frunte. (4)

Suntem siliţĭ a constata similitudinea deplină între *pămênt* şi *jirebie*. Amĕndouĕ sunt egale pe aceiaş moşie şi variază pe moşiĭ osebite, şi amĕndouĕ aŭ parte în vatra satuluĭ, în câmp şi în pădure. Această de pe urmă particularitate care am constat-o pentru *jirebiĭ* o constatăm şi pentru *pămênturile* din cel de pe urmă document citat, căcĭ dacă cele 60 *pămênturĭ* alcătuiaŭ un bătrên şi jumătate, adică jumătate din tot satul Chircaniĭ, este evident că trebuia să aibă parte totalitatea acelor 60 *pămênturĭ*, şi prin urmare fiecare din ele în vatra satuluĭ, în câmp şi în pădure. Credem dar că suntem în drept a conchide că *pămênturile* din Ţara de Jos corespundeaŭ *jirebielor* din Ţara de Sus Dar ce eraŭ acele jirebiĭ?

Dl Hasdeŭ în Archiva Istorică analizând Hrisovul mănăstiriĭ Sfinţilor Arhangelĭ din Prizrend dă următoarea definiţiune despre cuvêntul —jirebie— saŭ —girebie—.

Girebie: *soarte* saŭ *uzufruct*(1)

Şi distinge în Imperiul ţaruluĭ sêrbesc următoarele felurĭ de jirebie:

1⁰ *Girebia vlastelsko*, proprietate uzufructuară nobiliară supusă uneĭ prestaţiunĭ în grâŭ, o zi de muncă la fêneţe, de asemenea ceva la vie şi însoţirea egumenuluĭ în călătorie.

2⁰ *Girebia poporvko*, proprietate uzufructuară preuţască supusă unuĭ numĕr intermediar de muncĭ şi de dărĭ agricole, a cărora cuantitate nu se poate defini.

3⁰ *Girebia neropşino* proprietate uzufructuară ţărănească subdivisă în treĭ varietăţĭ, **Сърблие**, Sêrbiĭ, **Власи**, Româniĭ şi **Арбанаси** Arnăuţiĭ. (2)

Concluziunea care să impune în urma acesteĭ explicaţiunĭ este că *jirebiele* saŭ *pămênturile* constatate prin documentele citate maĭ sus eraŭ *parcelele uzufructuare a ţăranilor din Moldova*.

*

Am constatat că ţăraniĭ nu puteaŭ fi proprietarĭ în satele care prin uric Domnesc eraŭ dăruite saŭ întărite uneĭ a treia persoane; am constatat similitudinea organizăreĭ săteştĭ a Românilor din Ungaria şi Galiţia cu satele din Moldova, fiind probat că aceĭ Românĭ ţineaŭ pămênturile pe care eraŭ stabiliţĭ în uzufruct. Acum maĭ constatând că existaŭ sate în Moldova împărţite fie-care în porţiunĭ egale, purtând numele chiar de uzufruct, credem că am dovedit pe deplin ipotesa care am emis-o maĭ sus: adică că locuitoriĭ satelor Moldoveĭ eraŭ înainte de descălecare, şi după aceasta, stabiliţĭ pe pămênturile ce cultivaŭ în cualitate de uzufructuarĭ saŭ censitarĭ.

RADU ROSETTI.

1) Wickenhauser, Op. cit., pag. 116.
2) Wickenhauser, Ibid.
3) Melhisedek, *Cronica Huşilor*, pag. 161.
4) Melhisedek, *Cronica Huşilor*, pag. 163.

1) Hasdeŭ, *Archiva*, III, pag. 173.
2) Hasdeŭ, Ibid.